

TABERİ ÖRNEĞİNDE KIRAT VE HURUF-U SEB'A İLİŞKİSİ

IN THE CASE OF TABARI CONNECTION BETWEEN READING (KIRÂAT) AND SEVEN LANGUAGE (HURUF-U SEB'A)

Hacı ÖNEN

Ankara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Doktora Öğrencisi

Özet

Tefsir literatüründe kırâat ve huruf-u seb'a konusu çokça tartışılan bir konu olmuştur. Çoğu zaman huruf-u seb'a, yedi kırâat zannedilmiş, bu da bazı karışıklıkları beraberinde getirmiştir. Bilindiği gibi Ebu Bekir b. Mücahid, kırâatları yediye indirmiş, Yedi harf ve kırâatlarla ilgili bu karışıklık İbn Mücahid'in bu yaklaşımından kaynaklanmıştır. Biz bu makalede hurufu seb'a ve kırâatlar arasındaki farka değinmekle beraber bu iki konu arasında nasıl bir ilişki olduğuna değineceğiz.

Abstract

Reading (kırâat) and seven language (huruf-u seb'a) was discussed considerabely in literature of Tafsir. Seven language was supposed seven reading mostly. it causes some confusion. It is known, Ebubekir b. Mucahid took down reading in seven. This confusion interested with seven language and reading result from approach's İbn Mücahid. I will touch on difference between seven language and reading in this article. In addition I will touch on connection between seven language and reading in this article.

GİRİŞ

Huruf-u seb'a konusu tefsir literatüründe çokça tartışılmış bir konu olmakla beraber, kırâatlar ve huruf-u seb'a arasında nasıl bir ilişki olduğu konusu merak edilen bir husustur. Çoğu zaman huruf-u seb'a yedi kırâat zannedilmiş, bu da bazı karışıklıklara sebep olmuştur.

Bilindiği gibi Kur'an Arapça nazil olmuş, ancak nüzul tek bir Arap lehçesiyle değil, yedi Arap lehçesiyle olmuştur. Bununla ilgili hadisler mevcuttur.¹ Yedi harfin genelde, yedi lehçe anlamında kullanıldığını söyleyebiliriz.

Bilindiği gibi, bir milletin konuştuğu dile luğat denir. Bir dilin çeşitli bölge ve topluluklara göre gösterdiği farklılıklara da lehçe denir. Şive/ ağız ise; bir dilin şehir veya bölgelere göre gösterdiği küçük farklılıklara denir. Lehçe geniş bölgelere yayılmış bir dilin, hem yazılış, hem de söylenişinde görülen farklılık; şive ise daha küçük bölgelerde görülen ve sadece söylenişte meydana gelen farklılıktır. Arapça pek çok lehçeye sahip zengin bir dildir. Bunlar arasında da tabii olarak birçok farklılık mevcuttur.²

A-YEDİ HARF (HURUFU'S-SEB'A)

¹ Buharî, Fedailu'l-Kur'an, 5, 4991, 4992

² Abdurrahman Çetin, Kur'n-ı Kerimin İndirildiği Yedi Harf ve Kıraatler, Ensar Yay. İstanbul, 2005, s.25

1) HURUFU'S-SEB'A KAVRAMI

Huruf-u seb'a ifadesini açıklarken önce harf kelimesinin ne anlama geldiğine değindikten sonra seb'a (yedi) kelimesinin ne anlama geldiğine değineceğiz.

Ahruf, harf kelimesinin çoğuludur. Harf, hece harflerinden her biridir. Harf, rabita denilen edatlara da denir. Bu, bir harf veya birkaç harften de meydana gelse, buna da harf denir.³ Bu anlamdaki harf, kelimenin üç kısmından olup fiil ve isim dışında kalan kelimelerdir. Harf, taraf, kenar bir şeyin ucu demektir.⁴ Arapçada kılıcın kenarı (harf), geminin, dağın kenarı şeklinde ifadeler kullanılır.⁵

Bir şeyin harfî, o şeyin tarafı, kenarı ve sınırı demektir. Harfu'l-cebel, dağın tepesi demektir.⁶ Harf, yolda yorulmuş soylu at anlamında kullanıldığı gibi, zayıf at anlamında da kullanılır.⁷

Harf taraf, yön anlamında kullanılır.⁸ Kur'an'da da bu kullanım geçer; 'İnsanlardan kimi, Allah'a yalnız bir yönden (harf) kulluk eder.' (22/Hac,11)

Kur'an'da bulunup farklı vecihlerle okunan her kelimeye harf denir. İbn Mes'ud'un harfî onun kıraati demektir. Harf farklı vecihlerle okunan kıraat demektir. Nitekim bu anlamda harf kelimesi hadiste kullanılmıştır. "Kur'an yedi harf üzerine indi. Hepsî şafî ve kafîdir." Bu hadiste harf luğat anlamında kullanılmıştır.⁹ Ebu Ubeyde ve Ebu Abbas şöyle demiştir: "Kur'an yedi Arap lügatiyle indi." Bu, her harfte yedi vecih vardır anlamına gelmez. Bu lügatler Kur'an'ın farklı yerlerinde bulunmaktadır.¹⁰

Seb'a (yedi) adedinin manası ile ilgili iki görüş ileri sürülmüştür. Bir görüşe göre seb'a kelimesi yedi sayısını ifade eder ve bu manaya delaletinde kesinlik vardır.¹¹ Diğer bir görüşe göre ise, seb'a kelimesi, kesretten kinayedir. Bu görüşe göre, yedi çokluk ifade eden bir kelimedir. Dolayısıyla belli bir sayı kastedilmemektedir.¹²

2-TABERÎ'YE GÖRE HURUF-U SEB'A

Taberî, Kur'an'ın Arapça olarak inzal edildiğine vurgu yaptıktan sonra, Kur'an'ın hangi Arap lisanıyla (lehçesiyle) indiğini sorar. Kur'an bütün Arap lisanlarıyla mı inmiştir yoksa bunlardan bir kısmıyla mı inmiştir?

Taberî, bu konuda Hz. Peygamber'den rivayet edilen haberlere müracaat etmek gerektiğini ifade eder. Taberî, Ebu Hureyre'nin şu hadisini nakleder: "Kur'an, yedi harf üzerine indirildi. Kur'an'dan şüphe etmek küfürdür.(üç defa). Ondan bildiklerinizle amel edin, bilmediklerinizi bilenlere götürünüz."¹³

Yine Taberî'nin naklettiği Hz. Ömer hadisinde, Hz. Ömer başından geçen bir olayı hikâye etmektedir: "Rasûlullah, hayattayken Hişam b. Hâkim'in Furkan sûresini okuduğunu duydum. Onun kırâatını dinlemek istedim. Rasûlullah'ın bana okumadığı

³ İbni Manzur, Lisani'l-Arab, c.5, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, s.457

⁴ İbni Manzur, a.g.e., s.457

⁵ Rağıp el-İsfehani, el-Müfredat, Beyrut, 2005, s.121

⁶ İbni Manzur, a.g.e. s.457

⁷ İbn Manzur, a.g.e. s.457

⁸ İbn Manzur, a.g.e., s.458

⁹ İbn Manzur, a.g.e., s.457

¹⁰ İbn Manzur, a.g.e., s.457

¹¹ İbn Cerir et-Taberî, Camiu'l-Beyan An Te'vili Ayi'l-Kur'an, Daru ihyai't-Turasi'l-Arabî, Beyrut, b.t.y., c.1, s.25

¹² Celaledin Abdurrahman es-Suyutî, el- İtkan fi Ulumi'l-Kur'an, c.1, Daru İbni Kesir, Beyrut, 2006, s.145

¹³ İbni Cerir et-Taberî, a.g.e, c.1, s.16

huruf-u kesire ile okuyordu. Neredeyse namazda ona saldıracaktım. Selam verinceye kadar sabrettim. Selam verince elbisesinden yakaladım. Ona, ‘senden işittiğim bu sûreyi sana kim okudu’ dedim. ‘Rasûlullah bana okudu’ dedi. Ona ‘yalan söylüyorsun. Vallahi senden işittiğim bu sûreyi Rasûlullah bana da okudu’ dedim. Sonra onu bırakıp Peygamber’e götürdüm. Dedim ki: ‘Ya Rasûlallah! Bunun, Furkan sûresini senin bana okumadığın harflerle okuduğunu duydum. Sen bana Furkan sûresini okumuştun.’ Rasûlullah şöyle buyurdu: ‘Ey Ömer onu bırak. Oku Ey Hişam.’ O daha önce işittiğim kıraatle okudu. Rasûlullah: ‘Böyle nazil oldu’ dedi. Sonra Rasûlullah: ‘Oku Ey Ömer’ dedi. Rasûlullah’ın bana okumuş olduğu kıraatle okudum. Rasûlullah: ‘Böyle nazil oldu’ dedi. Sonra Rasûlullah şöyle buyurdu: ‘Bu Kur’an yedi harf üzere nazil oldu, onu kolay olanıyla okuyun.’¹⁴

Taberî, tefsirinde huruf-u seb’a ilgili pek çok hadis nakletmektedir.¹⁵ Taberî’ye göre huruf-u seb’a ile ilgili rivayetler, Kur’an’ın, bazı Arapların lisanlarıyla (lehçe) indiğini ispatlamaktadır. Kur’an, bütün Arap lehçeleriyle inmemiştir. Çünkü Arapların sayılamayacak kadar çok lehçeleri vardır.¹⁶

Taberî, İbn Mes’ud’dan rivayette bulunarak harf kelimesini tahlil eder: “Kur’anı bir harf ile okuyan kişi, bu harften başkasına dönmesin.” Bu rivayette İbn Mes’ud’un harften kastı kıraattir.¹⁷ Araplar falanın harfî derken, onun kıraatini kastederler. Aynı zamanda harf, hece harfleri anlamında kullanılmaktadır.¹⁸

Taberî’ye göre yedi kelimesi, kesretten kinaye değil, muayyen anlamı üzeredir. O halde Taberî’ye göre; Huruf-u seb’a, Arapça’nın yedi lehçesi anlamındadır.¹⁹

Taberî tefsirinde naklettiği bazı hadislerle dayanarak,²⁰ huruf-u seb’a’daki ihtilafın, lafızların farklı olması anlamına geldiğini belirtir. Bu okuyuştaki değişiklikler, hükmün ihtilafını gerektiren değişiklikler değildir. Taberî; gel anlamına gelen ‘helumme’ ve ‘tea’le’ kelimelerini örnek olarak zikreder.²¹

Taberî’nin huruf-u seb’a’yı kıraatten farklı gördüğünü söyleyebiliriz. Taberî bu konudaki görüşlerini şöyle izah eder: “Ubey’in, Zeyd’in harfiyle veya huruf-u seb’a ile okuyan Rasulullah’nın ashabından bazılarının harfiyle okuyan kimse bunların dışındaki harflere rağbet ederek dönmesin. Çünkü bunun bir kısmını inkâr etmek tamamını inkâr etmek demektir. Bunlardan bir harf inkâr etmek, hepsini inkâr etmek demektir. Harfle kastedilen, bahsettiğimiz bazı huruf-u seb’a ile okuyanların kıraatleridir.”²²

Taberî huruf-u seb’a’dan şüphe duymayı küfre girmeye sebep sayarken, kıraatten şüphe duymayı küfre girmek için bir sebep saymaz. “Bir harfin ref’i, ceri ve nasbı, bir harfî sakın veya harekeli yapma, şekli aynı kalma koşuluyla bir harfin diğer harfe nakli, Peygamber’in; ‘Ben Kur’an’ı yedi harf üzere okumakla emrolundum.’ şeklindeki hadisin manasından uzaktır. Çünkü malumdur ki, ümmetin ulemasından hiç kimse, bu manada kıraatinde ihtilaf olan bir Kur’an harfindeki kıraatten şüphe eden kişinin küfrünü gerekli görmemiştir.”²³

Taberî, huruf-u seb’a’nın yedi lügat olduğunu örneklerle açıklar: “Allah’ın kendisiyle Kur’an’ı indirdiği yedi harf, bir kelimedede ve bir harfteki yedi lügattir(lehçe).

¹⁴ İbni Cerir et-Taberî, c.1, s.16–17, Aynı hadis için bkz.Buharî, Fedailu’l-Kur’an, 5, 4992, c.9, s.30

¹⁵ b.k.z.İbn Cerir et-Taberî,a.g.e., c.1, s.17-24

¹⁶ İbni Cerir et-Taberî, a.g.e., c.1, s.25

¹⁷ İbni Cerir et-Taberî, a.g.e., c.1, s.27

¹⁸ İbni Cerir et-Taberî, a.g.e., c.1, s.27

¹⁹ İbni Cerir et-Taberî, a.g.e., c.1, s.25

²⁰ İbni Cerir et-Taberî, a.g.e., c.1, s.27

²¹ İbni Cerir et-Taberî, a.g.e., c.1, s.27

²² İbni Cerir et-Taberî, a.g.e.,c.1, s.27

²³ İbni Cerir et-Taberî, a.g.e., c.1, s.35

Bu da manaların ittifakı ve lafızların değişmesiyle olur.”²⁴ Taberî buna örnek olarak gel anlamına gelen şu kelimeleri sayar: “helumme, ekbil, tea’le, ileyye, kasdi, nehvi, kurbi.”

Taberî Osman mushafının yedi harfi kapsayıp kapsamadığını tartışmaktadır. Taberî’ye göre yedi harf artık mevcut değildir.²⁵ Taberî, diğer altı harfin durumu nedir? Nesh veya ref’ mi oldu şeklindeki bir soruyu şöyle yanıtlar: “Diğer altı harf neshedilip kaldırılmadı. Ümmet bunları muhafaza etmekle memurdur. Ümmet Kur’an’ın muhafaza edilmesiyle emrolunmuştur. Bu harflerden dilediğiyle Kur’an’ı muhafaza etme ve okuma hususunda muhayyer bırakılmıştır. (Bu durum şuna) benzer; Ümmet, yeminini bozan kişi ile ilgili olarak üç kefareten dilediğini verme hususunda serbest bırakılmıştır. Bunlar da köle azad etmek, yedirmek veya giydirmektir. Kefaret verme konusunda bir engel yoksa bu üç kefareten biri varsa, kefareten veren kişi bu üçünden hangisini vermek isterse Allah’ın hükmüne isabet etmiş ve Allah’ın hakkı olan bu vacibi yerine getirmiş olur. Aynen bunun gibi ümmet, Kur’an’ın muhafazası ve kıraati ile emrolunmuş ve dilediği yedi harften biriyle okuma konusunda muhayyer bırakılmıştır.”²⁶ Taberî, diğer altı harfin dışında sadece bir harfte sabit kalmayı gerektiren sebep nedir? şeklindeki bir soruya cevap verirken konuyla ilgili rivayetleri zikretmektedir. Zeyd b. Sabit hadisinde, Hz. Ömer, Hz. Ebubekir’e Kur’an’ın yazılmasını teklif etmektedir. Aynı hadiste, Hz. Osman zamanında çıkan kıraat ihtilaflarından dolayı Kur’an’ın yeniden yazıldığı ifade edilmektedir.²⁷ Diğer bir rivayette, kıraat ihtilaflarından dolayı Müslümanların birbirini tekfir ettiği ifade edilmektedir. Bu ihtilafları gidermek için Hz. Osman Kur’an’ı bir harf üzere cem etmiştir.²⁸

Taberî bu durumun Hz. Osman’ın Müslümanlara olan şefkatinden kaynaklandığını ifade etmektedir. “Hz. Osman, onları bir mushaf ve bir harf üzere topladı. Diğer mushafları yaktı. Kendi mushafına muhalif mushafları da yakmaya karar verdi. Ümmet ona itaat ederek ona güvendiğini gösterdi.”²⁹

Taberî, “Marifeti zayıf biri Rasulullah’ın Müslümanlara okuduğu ve kıraatini emrettiği bir kıraati terk etmek onlara nasıl caiz olur?” şeklindeki bir soruyu şöyle yanıtlar: “Peygamberin onlara bunu emretmesi, bir icab ve farz emri değildir. Bu ibaha ve ruhsat ifade eden bir emirdir.”³⁰

Yedi harften sadece birinin var olduğunu savunan Taberî, geri kalan altı harfin hangi lehçeler olduğunu bilmenin gereksiz olduğunu düşünmektedir. Çünkü bu altı harfi bilesek de onlarla okumayacağız.³¹ Taberî Kur’an’ın hangi lehçe üzere indirildiği hakkında kesin bir şey söylememektedir. Ancak Kur’an’ın Kureyş lehçesiyle indiğine dair bir rivayet nakletmektedir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki Arapça pek çok lehçeye sahip zengin bir dildir. Kureyş lehçesi, genişlik ve zenginliği, incelik ve olgunluğu, telaffuz kolaylığı ve benzeri sebeplerle diğer lehçelerden üstündür.³² Ayrıca Hz. Peygamber Kureyşli olduğu için Kur’an Kureyş lehçesiyle inmiştir. Bazı ayetler buna delalet ettiği gibi³³ sahâbenin ileri gelenleri bunu vurgulamıştır. Hz. Osman, Zeyd b. Sabit, Said b. As, Abdullah b. Zübeyr ve Abdurrahman b. Haris b. Hişam’ı mushafı istinsah etmekle görevlendirirken

²⁴ İbni Cerir et-Taberî, a.g.e., c.1, s.30

²⁵ İbni Cerir et-Taberî, age. c.1, s.31

²⁶ İbni Cerir et-Taberî, age. c.1, s.31

²⁷ İbni Cerir et-Taberî, age. c.1, s.31-32

²⁸ İbni Cerir et-Taberî, age. c.1, s.33

²⁹ İbni Cerir et-Taberî, age. c.1, s.34

³⁰ İbni Cerir et-Taberî, age. c.1, s.35

³¹ İbni Cerir et-Taberî, age. c.1, s.35

³² Abdurrahman Çetin, age. S.28-29

³³ 14/İbrahim, 4 44/Duhan, 58

onlara şöyle demiştir: “Kur’an Arapçasında Zeyd b. Sabit’e ihtilaf ederseniz onu, Kureyş lehçesiyle yazınız. Çünkü Kur’an onların diliyle indi.” Onlar da öyle yaptılar.³⁴

B- KİRÂAT

Bilindiği gibi kırâat meselesi sadece kırâat çalışmalarının konusu olmamış, aynı zamanda tefsir literatüründe de yerini almıştır. “Kırâat, doğrudan Kur’an’ın metnine, lafzına ait bir olgu iken, tefsir, bu metnin açıklamasını konu edinir. Dolayısıyla tefsir literatüründe kırâat olgusu, metnin doğru okunup okunmaması yönüyle değil, temelde metnin anlamında oynadığı rol açısından yer almıştır.”³⁵

Başta tefsir denince, Hz. Peygamber olmak üzere önceki nesillerin görüş ve kanatları akla geliyordu. Bu anlayışla vücuda getirilen rivayet tefsirlerinde kırâatlar pek az yer tutuyordu.³⁶ Nitekim bir rivayet tefsiri olan İbn Ebi Hatim’in tefsirinde bir kaç kırâat rivayetine rastlanmaktadır.³⁷

Hâlbuki Taberî tefsirinde kırâatlara çokça yer verilmiş, kırâatlara ayetin manası açısından yaklaşmıştır. Taberî, tefsirinde kırâatlar konusundaki farklılıkların ayetin manasına etkisi açısından yer vermiştir. Sözelimi Taberî, Maide sûresinin 2. ayetinde “en saddukum” ve “in saddukum” şeklinde iki kırâatın bulunduğunu, iki kırâatın da meşhur ve ma’ruf olduğunu belirtir. Taberî, iki kırâatın da mana itibariyle sahih olduğunu, ancak hemzenin fethasıyla olan kırâatın mana itibariyle daha açık olduğunu ifade eder.³⁸

1-KİRÂAT KAVRAMI VE KİRÂATIN KISIMLARI

Kıraat kelimesi, kırâetün kelimesinin cemidir. Kırâetün, ka-ra-e fiilinin semaî mastarıdır.³⁹ Ka-ra-e toplamak anlamına gelir. Rağîb’a göre kıraat, tertil ile harflerin veya kelimelerin bir kısmını bir kısmına bitiş-tirmektir.⁴⁰ Ka-ra-e fiilinin bir anlamı da okumadır. Nitekim bu kökten türeyen Kur’an kelimesi, Kur’an’da okuma anlamında kullanılmıştır: “Şüphesiz onu toplamak ve okumak bize aittir.”(75/Kıyame,17) Bu ayetteki Kur’an kelimesi kıraat/okuma anlamındadır.⁴¹

Kıraat okuma demektir, Kâri ise, Kur’an okuyan demek olup çoğulu kurrâ’dır. Başta kıraat imamları olmak üzere, kıraatleri bilen kimselere kurrâ denir. Ashabın Kur’an kıraati konusunda geniş bilgi sahibi olanlarına da kurrâ denilmiştir.⁴²

Mukri ise kıraatleri bilen ve bunları müşafêhe (sözlü) yolu ile nakleden okutan kıraat âlimi demektir.⁴³ ez-Zerkanî kıraatin ıstılahî tanımını şöyle yapar: “Kıraat; rivayetleri ve tarikleri aynı olmakla birlikte Kur’an’ı telaffuz etmede, kurrânın

³⁴ Buharî, Fedailü’l-Kur’an, 2, 3987 (c.9, s.12)

³⁵ Halis Albayrak, Taberî ve Kırâat, Kur’an ve Tefsir Araştırmaları, IV (isav), Ensar Yay., İstanbul, 2002, s.255

³⁶ Mehmet Akif Koç, İsnad Verileri Çerçevesinde Erken Dönem Tefsir Çalışmaları, Kitabiyat Yay. Ankara, 2003, S.154

³⁷ Mehmet Akif Koç, a.g.e., s.154

³⁸ Taberî, a.g.e., c.6, s. 79

³⁹ Muhammed Abdülazim ez-Zerkanî, Menahilu’l-İrfan fi Ulumi’l-Kur’an, Darü’l-İhyai’t-Turasi’l-Arabî, Beyrut, 1990, s.288

⁴⁰ Rağîb el-İsfahanî, a.g.e. s.400

⁴¹ İbn Manzur, a.g.e. s.133

⁴² Abdurrahman Çetin, Yedi Harf ve Kıraatler, s.195

⁴³ Muhammed Abdülazim ez-Zerkanî, a.g.e. s.289

imamlarından bir imamın diğerlerine muhalefet etme konusunda takip ettiği mezheptir. Bu muhalefet ister harflerin telaffuzunda ister durumlarının telaffuzunda olsun.”⁴⁴

İbnu'l-Cezerî ise kıraati şöyle tarif eder: “Kıraat ilmi, Kur'an-ı Kerim'e ait kelimelerin eda (okunmuş ve söyleniş) tarzlarıyla bunların çeşitlerini, ravilerine isnad ve atf ederek bildiren bir ilimdir.”⁴⁵

Kıraatler, mütevatir kıraat, meşhur kıraat, âhad kıraat, mevzû kıraat şeklinde kısımlara ayrılabilir. Ya da genel olarak kıraatler, mütevatir ve şaz olarak ikiye ayrılabilir.⁴⁶

İbnü'l-Cezerî, en-Neşr adlı kitabında kıraatleri sahih ve şaz kıraatler olarak ikiye ayırmaktadır: “Bir vecihle bile olsa Arap diline uyan, ihtimalli dahi olsa Hz. Osman mushaflarından birine uyan ve senedi sahih olan her kıraat, inkârı helal olmayan ve reddi caiz olmayan sahih bir kıraattir. Bu kıraat, ister yedi imamdan, ister on imamdan isterse bunların dışındaki makbul imamlardan gelsin, Kur'an'ın kendisiyle indiği yedi harftendir ve insanların bunu kabul etmesi vaciptir. Bu üç şarttan biri ortadan kalktığı zaman, böyle bir kıraate ister yedi imamdan ister onların büyüklerinden gelsin, zayıf, şaz veya batıl denir. Halef ve selefin muhakkik âlimlerine göre sahih görüş budur.”⁴⁷

2-TABERÎ'YE GÖRE KIRÂATLARIN SİHHAT ŞARTLARI

a-TABERÎ'YE GÖRE KIRÂATTA SENED

Daha önce İbnü'l-Cezerî'den (ö.H.833) naklettiğimiz görüşte de geçtiği gibi sahih sened, sahih kıraatin bir şartıdır. İbni Ebi Hatim de (ö.H.327) tefsirinde naklettiği kıraate dair haberleri senedleriyle nakletmiştir.⁴⁸

Taberî tefsirinde kırâatlara çokça yer vermiştir. Ancak Mehmet Akif Koç'un ifade ettiği gibi: “Taberî, hemen her konudaki rivayetleri isnadlarıyla birlikte zikrederken, kıraat alanında genellikle isnad vermemektedir.”⁴⁹

Halis Albayrak da bu konuya şöyle değinir: “Kur'an'ın herhangi bir kelimesinin bir şekilde okunması, çok sayıda insanın bildiği ve icra ettiği bir şeydi. Bu konuda isnada ihtiyaç bile duyulmuyordu. Nitekim tefsirlerde hüsnü kabul görmüş ve sonraları mütevatir olarak kabul edilmiş okuyuş biçimleri için isnada başvurulmazken, sonraları şaz olarak nitelendirilmiş okuyuş biçimleri verilirken isnada ihtiyaç duyulmuştur. Bu da kıraatin isnad aracından daha güçlü ve yaygın bir nakil süreci yaşadığını gösterir. Nitekim Taberî, tefsirinde yaygın ve maruf kıraatleri belde karilerine isnad etmekle yetinirken şaz kıraatleri rivayet kalıplarıyla vermiştir.”⁵⁰

Mekki b. Ebu Talib (ö.H.437), el-İbane an-Meani'l-Kıraat adlı eserinde, Taberî ve diğerlerinin makbul kıraat için üç şart aradığını belirtir. Bunlar, Arapçada güçlü vechinin olması, mushafa uygunluk ve genelin üzerinde icmasıdır.⁵¹

Taberî, genelde te'villeri zikrederken isnadlarını da zikreder. Ancak kıraatleri nakledeken genelde isnadsız zikreder. İsnad zikrederek naklettiği kıraatler çok azdır. Bunlar da maruf olmayan şaz kıraatlerdir.⁵²

Taberî, yaygın kıraatlerin isnadlarını zikretmeye gerek duymaz. Bundan da anlaşılmalıdır ki Taberî, bazı âlimlerin sahih kıraatin temel şartlarından saydıkları

⁴⁴Muhammed Abdülazim ez-Zerkanî, a.g.e. s.288

⁴⁵ Ali Osman Yüksel, İbn Cezerî ve Tayyibetü'n-Nasr, İfav yay. İst. 1996, s.115

⁴⁶ Geniş bilgi için bkz. Abdurrahman Çetin, a.g.e. s.207-214, Abdülhamit Birışık, Kıraat İlmî ve Tarihi, Emin yay. Bursa,2004,s.71,85

⁴⁷ İbnu'l-Cezerî, en-Neşr Fi'l-Kırâati'l-Aşr, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, c.1, Beyrut, 2006, s.15

⁴⁸ Mehmet Akif Koç, a.g.e., s.154

⁴⁹ Mehmet Akif Koç, a.g.e., s.153

⁵⁰ Halis Albayrak, a.g.e, s.356

⁵¹ Abdülhamit Birışık, a.g.e. s.72-73

⁵² İbni Cerir et-Taberî, a.g.e. c.5 s.326

sahih sened yerine kıraatlerin Müslümanlar tarafından kabul görmüş olmasını yeterli görmektedir.

Taberî, bazen kıraatleri şehirlerin kurrasına isnad eder: Mu'zemu ehli Kûfe, mu'zemu ehli Medine ve'l-Hicaz ve'l-Basra⁵³ Ammetu Kurrai'l-Medine⁵⁴ Ba'du ehli'l-Medine⁵⁵ Ammetu ehli'l-Medine ve'ş-Şam⁵⁶ Ba'du ehli Mekke.⁵⁷ Taberî bazen kıraatleri bölgelere isnad eder: Kurrau'l- Hicaz ve'l-Irak ve'ş-Şam,⁵⁸ Âmmetu Kurrai'l-Irak.⁵⁹ Taberî bazen daha genel ifadeler kullanır: Ammetu'l-Kurra,⁶⁰ Kıraetu Âmmeti'l-Emsar.⁶¹

Taberî, azda olsa bazen kırâatları, kırâat imamlarına izafe ederek zikreder. Sözelimi Âsım ve İbni A'mir'in ismini zikrederek kırâatlarını nakleder. Taberî, Nur suresi 36. ayette "yusebbihu" ve "yesebbehu" şeklinde iki kırâat nakleder. Birinci kırâatin kurra-ı emsarin genelinin kırâatı olduğunu, ikinci kırâatın ise Âsım ve İbni Âmir'e ait olduğunu belirtir. O, ilk kırâatı tercih eder.⁶²

Ayrıca Ebu Âmr ve Ebu Ca'fer'in adını zikrederek kırâatlarını nakleder. O, Fetih süresi 9. ayette iki kırâat nakleder. Taberî Ebu Âmr ve Ebu Cafer'in bu ayette geçen fiillerin muzaraat harflerini "ya" olarak okuduğunu belirtir.⁶³

Taberî bazı durumlarda on kıraat imamı dışındaki şahıslara da kıraatleri izafe etmektedir. Burada Ameş'in ismini kaydedebiliriz. Taberî Bakara Sûresinin 282. ayetinde 'en tedille' ve 'in tedille' şeklinde iki farklı kıraatten söz ederken ikinci okuyuşun el-Ameş'in kıraati olduğunu belirtir.⁶⁴

Taberî nadir de olsa bazı kıraatleri Hz. Ali, Hz. Ömer, Ubeyy b. Ka'b, Abdullah b. Mesud gibi sahabilere de isnad etmektedir. Taberî Al-i İmran Sûresi 2. ayette 'el-hayyul kayyum' ve 'el-hayyul kayyim' şeklinde iki kıraatten söz eder. Birinci kıraatin Hz. Ömer b. Hattab ve İbni Mesud'un kıraati olduğunu söyler.⁶⁵ Taberî Maide Sûresi 107. ayette 'istehakka' ve 'ustuhikka' şeklinde iki kıraat nakleder. Birinci okuyuşun Hz. Ali, Ubeyy b. Ka'b ve Hasanü'l-Basri'nin okuyuşu olduğunu belirtir.⁶⁶

b-TABERÎ'YE GÖRE KIRAATIN OSMAN MUSHAFINA UYGUNLUĞU

Taberî kıraat değerlendirmelerinde ve tercihlerinde Osman mushafının resm-i hattına uygunluk ilkesine sıkı sıkıya bağlıdır.⁶⁷ Taberî bu konudaki düşüncelerini şöyle özetler: "Manada muvafık olan ve kurrânın kıraatinde ihtilaf ettiği kıraatlerde, hatt-ı mushafa muhalif olma dışında, iki kıraatan birini diğerinden ayıran bir delalet yoksa resm-i mushafa muvafık olan kıraatin tercih edilmesi gerekir." Taberî bu açıklamayı Bakara Sûresinin 210. ayetteki iki kıraate değinirken yapar. Taberî bu ayette 'zulel' ve 'zilal' şeklinde iki kıraatin var olduğunu belirtir. Taberî birinci kıraatı tercih eder. Taberî'nin bu kıraatı tercih etmesinin birinci sebebi Hz. Peygamber'den nakledilen bir

⁵³ İbni Cerir et-Taberî, a.g.e. c.1 s.142

⁵⁴ İbni Cerir et-Taberî, a.g.e. c.5 s.456

⁵⁵ İbni Cerir et-Taberî, a.g.e. c.5 s.593

⁵⁶ İbni Cerir et-Taberî, a.g.e. c.2.s.81

⁵⁷ İbni Cerir et-Taberî, a.g.e. c.18 s.169

⁵⁸ Taberî, a.g.e., c.7, s. 140

⁵⁹ Taberî, a.g.e., c.26, s.20

⁶⁰ Taberî, a.g.e., c.1, s.360

⁶¹ Taberî, a.g.e., c.1, s.467

⁶² Taberî, a.g.e., c.18, s.174

⁶³ Taberî, a.g.e., c.26, s.87

⁶⁴ Taberî, a.g.e, c.3, s.148 ayrıca Taberî, c.3 s.192

⁶⁵ Taberî, a.g.e, c.3 s.192

⁶⁶ Taberî, a.g.e, c.7 s.140

⁶⁷ Halis Albayrak, a.g.m s.380

hadiste geçen çoğul bir kelime olmasıdır. Bu kıraati tercih etmesinin ikinci sebebi ise, bu kıraatin resm-i mushafa uygun olmasıdır.⁶⁸

Taberî Bakara Sûresi 18. ayette geçen “summun” kelimesiyle ilgili iki kıraatten bahseder. Bu kelime mansub ve merfu’ okunabilir. O, bu kelimenin merfu kıraatini tercih eder. Bunun resm-i mushafa daha uygun olduğunu açıklar: “Çünkü kimse Müslümanların resm-i mushafına muhalefet edemez. Bu kelime mansub okunduğunda bu kıraat Müslümanların resm-i mushafına muhalif olur.”⁶⁹

Taberî Bakara sûresi 282. ayetin Ubeyy b.Ka’b’ın kıraatında “za usretin” şeklinde olduğunu belirtir. Taberî bu okuyuşun Arap dili açısından caiz olduğunu ancak bu kıraatle okumanın caiz olmadığını belirtir. Çünkü bu kıraat Müslümanların Mushaflarının hattına muhaliftir.⁷⁰

Taberî bazen farklı mushaflardan bahseder ve bunlar arasındaki farklılığa değinir. Taberî mushaf farklılığına değinirken bizim mushafımız tabirini kullanmaktadır. Bununla şark ehlinin mushafını kast etmektedir.⁷¹ Taberî Maide sûresi 53. ayetteki kıraatleri değerlendirirken farklı mushaflarda değişik kıraatlerin mevcut olduğuna değinir. Söz konusu ayetin kıraatlerine değinirken “mesahif-u ehli’l-Medine”, “mesahif-u ehli’l-Irak”, “mesahif-u ehli’ş-şark” tabirlerini kullanır. Bu mushaflardaki kıraat farklılığını ve bu farklılığın ayetin anlamındaki etkisini açıklar. Yine Taberî kendi mushaflarında yani şark ehlinin mushaflarında “ve yekulu” kıraatının “vav” lı şeklinin bulunduğunu belirtir.⁷²

Mushaf farklılığına bir başka örnek de Nisa sûresinin 66. ayetindeki kıraat farklılığı çerçevesinde karşımıza çıkar. Taberî, “illa kalîlun” kıraatının daha doğru olduğuna değinir. Ancak Şam ehlinin mushafında bu ayet “illa kalîlen” şeklindedir.⁷³

Taberî Al-i İmran sûresinin 184. ayetinde geçen “ve’z-zubur” ifadesini Irak ve Hicaz ehlinin mushafında geçtiğini belirtir. Ehl-i Şam’ın mushafında ise “bi’z-zubur” şeklinde geçmektedir.⁷⁴

c-TABERÎ’YE GÖRE KIRAATIN ARAP DİLİNE UYGUNLUĞU

“Kıraat tahlillerinde Taberî için önemli hususlardan biri de kelime ve ifadelerin Araplarca yaygın olarak kullanılıp kullanılmadığıdır. Çünkü O, kıraat tercihlerinde Arab’ın kullanım biçimine çok önem verir”.⁷⁵ Onun bu tutumu bazı kıraat değerlendirmelerinde görülebilir.

Taberî, Nisa sûresinin 34. ayetindeki “bima hafızallahu” kıraatının Arapçaya ve Arap kelamına uygun olduğunu belirtir ve bu kıraatı tercih eder. “bima hafızallahe” kıraatını doğru bulmaz. Bu kıraattaki Allah lafzını mansub okumak Arapça açısından doğru değil ve bu okuyuş bilinen Arap konuşmasının dışına çıkmak demektir. Taberî ikinci kıraat tercih edildiği takdirde failin hazf edilmiş olacağını belirtir. Bu da Arap kelamı açısından doğru değildir.⁷⁶

Taberî, Bakara sûresi 259. ayette geçen “lem yetesenneh” ifadesinden “he” harfini hazf eden kıraatı doğru bulmaz Müslümanların mushafında bulunan ve Arap kelamında anlamlı bir yeri olan bir harfin hazfedilmesi doğru değildir.

⁶⁸ Taberî, a.g.e. c.2 s.396

⁶⁹ Taberî, a.g.e. c.1 s.177-178

⁷⁰ Taberî, a.g.e. c.3 s.131

⁷¹ Taberî, a.g.e. c.6 s.335

⁷² Taberî, a.g.e. c.6 s.335

⁷³ Taberî, a.g.e. c.5 s.193

⁷⁴ Taberî, a.g.e. c.4 s.247

⁷⁵ Halis Albayrak, a.g.m, s.375

⁷⁶ Taberî, a.g.e. c.5, s.74

Taberî, Maide sûresinin 89. ayetinde “akadtum” ve “akkadtum” şeklinde iki kıraat nakleder. Taberî, birinci kıraatı tercih eder. Çünkü Araplar tef’il babını tekerrür eden eylemler için kullanır. Burada ikinci kıraat tercih edilirse doğru olmayan bir manaya ulaşılır.⁷⁷

Söz konusu örneklerden de anlaşılacağı gibi, Taberî kıraatların Arap dilbilgisine uygun olması gerektiğini düşünmektedir. Kıraatın Arapçaya uygun olması anlamla da alakalı bir konudur. “Taberî kullanışla ilgili dilbilimsel tahliller yaparken doğal olarak ilgili ayetteki anlam boyutunu hesaba katmakta ve hangi kıraatın anlamca uygun olabileceği noktasını göz ardı etmemektedir.”⁷⁸

SONUÇ

Huruf-u seb’a ve kıraatlar arasında nasıl bir ilişki vardır? Sorusu cevabı merak edilen sorulardandır. Kimi düşünüler, yedi harf ve yedi kıraatın aynı anlamda olduğunu sanmıştır. Bilindiği gibi Ebu Bekir b. Mücahid, sahih bulduğu kıraatları yediye indirmiştir.⁷⁹ Yedi harf ve kıraatlarla ilgili bu karışıklık, İbn mücahidin bu tutumundan kaynaklanmıştır. Yedi harf yedi kıraat anlamına gelmediğine göre, bu ikisi arasında nasıl bir alaka vardır? Bu konuda farklı görüşler vardır.

Taberî ve bir kısım âlimlere göre, kıraatlar, Kur’an’ın kendisiyle indiği yedi harften sadece bir harftir. Bu harf Hz. Osman’ın mushafı onunla yazdığı harftir. Taberî’ye göre, Hz. Osman mushafı bir harfle yazdırmış ve bunun dışında kalan mushafı ortadan kaldırmak suretiyle Kur’an kıraatındaki ihtilafı ortadan kaldırmıştır. Bugün müslümanlar, şefkatli imamlarının kendileri için seçtiği bir harf ile Kur’an’ı okumaktadırlar. Geri kalan altı harfle okumamaktadırlar.⁸⁰

Diğer bir görüşe göre, bütün kıraatlar, Kur’an’ın kendisiyle indiği harflerin hepsidir. Bu görüşe göre yedi harf bu güne kadar tevâtürle nakledilmiştir.⁸¹

Bir diğer görüşe göreyse kıraatlar, yedi harfin bir kısmıdır. Sözelimi Mekki b. Ebi Talib bu konuda şöyle demiştir: “Bugün insanların kendisiyle okuduğu ve imamlardan sahih rivayetle rivayet edilen bu kıraatların hepsi, Kur’an’ın kendisiyle nazil olduğu yedi harfin bir cüz’üdür.”⁸²

Bu görüşlerden de yedi harf ve kıraatların farklı olduğu anlaşılmaktadır. Bu konudaki görüşlerden yola çıkarak, kıraatların yedi harfin veya bir harfin farklı okuyuşundan ibaret olduğunu söyleyebiliriz. O halde kıraatların kaynağı yedi harftir. Başka kaynağı yoktur. Kıraatlar yedi harftendir.⁸³

Ayrıca farklı kıraatlarla okumanın cevazı konusunda, delil olarak huruf-u seb’a ile ilgili hadisler zikredilmektedir. Yedi harf kıraatların kaynağı olduğu için, delil olarak aynı hadisler kullanılmaktadır.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, yedi harf ve kıraatlar arsında umum-husus ilişkisi vardır. Kıraatlar, yedi harften daha hususidir. Yedi harf ise kıraatlardan daha umumdur.⁸⁴

⁷⁷ Taberî, a.g.e. c.6, s.18,19

⁷⁸ Halis Albayrak, a.g.m, s.376

⁷⁹ Muhammed b. Muhammed İbnu’l-Cezerî, en’Neşr fi’l-Kıraati’l-Aşr, c.1, s.34

⁸⁰ Hasan Diyauddin İtr, el-Ahrufy’s-Seb’a, Daru’l-Beşairu’l-İslamiyye, 1988, Beyrut, s.353

⁸¹ Hasan Diyauddin İtr, a.g.e., S.354

⁸² Hasan Diyauddin İtr, a.g.e., S.355

⁸³ Hasan Diyauddin İtr, a.g.e., S.358

⁸⁴ Hasan diyauddin İtr, a.g.e., s.358